

УДК 394.912:[(477)+(470+571)]"1993/2012"

Марія Богданівна Парахіна
кандидат історичних наук,
науковий співробітник Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

**ВІД "МИРНОГО НЕПОРОЗУМІННЯ" ДО КОНФРОНТАЦІЇ:
1993–2012 рр. в історії українсько-російських відносин**

Проблема розв'язання формату відносин між двома країнами пострадянського простору – України та Росії – є досить складною та суперечливою. Непоступливість обох сторін в перші роки незалежності, взаємні звинувачення на різних рівнях – все це зумовило гальмування налагодження дружніх і добросусідських відносин. Саме це питання висвітлюється у даній статті.

Ключові слова: Україна, Росія, незалежність, міжнародні відносини, політика.

Problem solving format of relations between the two countries in the former Soviet Union – Russia and Ukraine – is rather complicated and controversial. Intransigence of both sides in the first years of independence, mutual accusations at different levels – all of which resulted in inhibition establishing friendly and good neighborly relations. This question covered in this article.

Keywords: Ukraine, Russia, independence, international relations and politics.

Неможливість мирного порозуміння між урядами України та Росії на початку 90-х років ХХ ст. додатково ускладнилась економічною кризою, що охопила обидві держави. Розвал єдиної радянської системи поставив новоутворені об'єкти міжнародного права перед вибором перспектив побудови власної економічної моделі, на яку накладалися не лише потенційні природні можливості кожної з країн, а й політичне становище [1]. Незважаючи на різні підходи до вирішення ключового питання – економічного, криза лише загострювалася, змушуючи верхівку влади обох країн шукати розумні й зрозумілі пояснення такої ситуації для населення. При цьому критичного рівня набула ситуація і в середині самої правлячої еліти, яка вилилась у гостре політичне протистояння окремих суспільних груп 1993 р. Безпосередньо в Україні вона призвела до призначення позачергових парламентських і президентських виборів – відповідно у березні та червні 1994 р. [7]. У зв'язку з подіями в Білокам'яній значною мірою підвищився авторитет української влади завдяки консолідації населення для можливого захисту своєї незалежності. Страх перед громадянською війною в Україні потужно позначився на психіці громадян, а тому пізніший аргумент Л. Кравчука, що саме він зумів уникнути війни довгий час лишався ледь не ключовим у оцінці його заслуг як лідера [8].

Спроба відвернути увагу населення від загострення конфліктів, економічних прорахунків, невдачі реформ і як наслідку – зниження загального рівня життя часто зводилася до пошуку зовнішнього ворога, який нібито підриває національну стабільність. Для українців такого ворога влада починає шукати в Росії, позиція уряду котрої в галузі економіки, а особливо в питаннях енергоносіїв нерідко набувала характеру політичного ультиматуму. Власну ж неспроможність до рішучих народногосподарських змін, проведення "шокової терапії" на зразок Польщі, як правило, пояснювалася енергетичним диктатом, який ніби зводить нанівець всі досягнення, що Україна здобула завдяки незалежності [8, 66]. В свою чергу, російська сторона причиною тривалої кризи неодмінно називала дії колишніх республік, які через власні політичні амбіції руйнують усталені економічні зв'язки, а також не повертають борги за спожитий газ і нафту. Слід зазначити, що такі заяви з боку Росії мали більш реалістичне підґрунтя, аніж українські, адже розірвання старих, "союзних" зв'язків багато в чому було ініційоване саме українською стороною, котра прагнула якнайшвидше переорієнтувати економіку держави на Захід [21, 78]. І хоча заходи в цьому напрямі не давали і не могли дати бажаних результатів, однак вони значно впливали на суспільні настрої, посилюючи, з одного боку, серед українців антиросійські виступи, а з іншого – в колишніх радянських республіках негативне сприйняття.

Маючи більші можливості в засобах масової інформації (практично всі російські телеканали транслювалися в Україні, у той час як українські ЗМІ знаходились у зародковому стані), російська пропаганда діяла не тільки на власних громадян. Не менше вона була розрахована і на жителів сусідніх держав, яким доводили – головними винуватцями кризи є саме ваші політики, які не бажають співпрацювати з РФ, погіршують ваше і наше економічне становище. Основний розрахунок таких закидів спрямовувався на залишки тих "радянських людей", свідомість яких сприймала розпад великої держави як трагедію. В Україні, особливо в її східній частині, де промисловість зазнала найбільших негараздів через розрив стосунків з Росією, почав набирати нового забарвлення масовий рух за відновлення дружніх стосунків з колишньою метрополією. Його яскравим виразником став колишній народний депутат і прем'єр-міністр України, директор великого військового підприємства – ВО "Південний машинобудівний завод" у Дніпропетровську Л. Кучма [10]. Саме він, свого часу відсторонений від влади

Президентом Л. Кравчуком, уособлював для певної групи суспільства людину-керівника, яка прагнула покращення відносин з Росією завдяки не стільки своєму політичному чи господарському таланту, скільки образу пострадянського лідера – українця.

Прихід до влади Л. Кучми у 1994 р. ознаменувався не лише початком нової доби в історії України, а й зміною формату відносин Київ – Москва. Саме "російське питання" постало як ключове під час виборів 1994 р., адже воно, на думку багатьох, мало вирішити ті болючі проблеми, з якими зіткнулася держава в період ескалації конфлікту в перші роки незалежності: відновлення економічних зв'язків, потреба енергоносіїв і усунення заборгованості за них, з'ясування статусу російської мови та росіян в Україні.

Тим часом набагато зменшився і апломб уряду Росії в ставленні до "колишніх" братніх республік. Невдала Перша Чеченська війна 1994-1996 рр. наочно продемонструвала невідповідність міфу про всемогутність Росії. Укладання Хасав'юртських домовленостей між Р. Масхадовим і О. Лебедем засвідчило існування загрози територіальної цілісності країни, яка ще зовсім недавно пред'являла непомірні територіальні претензії до свого сусіда [4]. Крім того, сподівання націонал-шовіністичних сил у Москві щодо нетривалості української незалежності виявилися марними: навіть перемога "проросійського" кандидата на виборах 1994 р. Л. Кучми ніяким чином не змінила рішучості української сторони захищати власні законні інтереси в рамках інтеграції СНД. Він чітко визначив двовекторність у міжнародних відносинах: найголовнішими визнавалися напрям співробітництва з Європейським Союзом і з Росією [3]. Такий варіант розвитку державної зовнішньополітичної доктрини передбачав маневрування між Заходом і Росією, з вмілим використанням переваг кожної із сторін. При цьому Президент сподівався не допускати надмірної пріоритетності жодного із партнерів, обходити їх політичний чи економічний тиск. І хоча основні принципи цієї доктрини були задекларовані ще в Постанові про Основи зовнішньої політики України [15], саме Л. Кучма розпочав їх послідовне та планомірне впровадження в життя. Разом з тим ледь не ключовим визначився шлях до Західної Європи спільно з Росією, що засвідчило: Україна не прагне ніякого протиставлення. Обидві країни, на думку Кучми, незмінно рухатимуться в одному напрямку – до Західної Європи, хоча в Росії це не настільки очевидно робиться [11].

Прихід до влади Л. Кучми певною мірою підштовхнув російську верхівку обрати більш жорстке спрямування на інтеграцію країн у рамках СНД. У вересні 1995 р. було проголошено Стратегічний курс з державами Співдружності Незалежних Держав. Цей документ по-суті став нормативним вираженням ідеї формату "Центр-периферія", адже він містив низку положень, відкрито спрямованих на обмеження українського суверенітету, її зовнішньополітичних прерогатив і співпраці з міжнародними організаціями. В документі робився натяк і на можливість втручання у внутрішньополітичне життя інших республік, адже Росія мала оточити себе виключно дружніми до неї країнами [17].

Реакція України на цей документ не забарилася. Не бажаючи загострювати ситуації, її уряд вкотре підтвердив свою позицію щодо цього, висловлену ще в Основних напрямках зовнішньої політики: статус СНД визначався виключно як посередницької структури, а тому створення наддержавних інституцій в ньому, тим більше посилення інтеграційних процесів під зверхністю Росії не входить в сферу інтересів країни [15]. Принципи захисту власного суверенітету, висловлені в цій Постанові, спираючись на міжнародну підтримку, розглядалися як достатні для фактичного перетворення у суто декларативний засіб, що не міг мати практичного втілення, особливо в момент його проголошення. Чеченська війна, а також військовий, дипломатичний, соціально-економічний потенціал України та її міжнародні позиції не допустили подальшої ескалації міждержавних відносин, потенційно спричиненої російським документом [1].

Фактична неспроможність на практиці впровадити проголошений у Стратегічному положенні курс щодо країн СНД, зміцнення української влади і самої держави як такої, безперспективність і шкідливість тривалої конфронтації, а також поразка в Чеченській війні зробили найвпливовіших російських політиків більш прихильними до порозуміння з Києвом. Багато з них усвідомлювали: спроби тиску на українську сторону нічого не дадуть, а її продовження може підштовхнути її до остаточної переорієнтації на захід, як це же зробили колишні країни соціалістичного табору та Балтії. Тим більше, що на той час йшла робота над укладанням "Хартії про особливе партнерство" між НАТО й Україною [22], яка могла значною мірою змінити баланс сил у регіоні й далеко не на користь Росії.

Вдалося також вирішити (хоч і тимчасово) проблему Чорноморського флоту та його базування в Україні. Флот і берегові структури були поділені за принципом 50/50, після чого Росія викупила все інше – непотрібне партнеру. Ці кошти пішли на погашення українського боргу за енергоносії, що паралельно вирішило ще одну болючу проблему взаємовідносин. За результатами угоди спільною базою російської й української частин флоту ставав Севастополь, де флот з Росії мав базуватися до 2017 р. [20].

30-31 травня 1997 р. Президент Росії Б. Єльцин здійснив свій перший візит до незалежної України, під час якого і було укладено "Договір про дружбу і партнерство між Україною й Російською Федерацією" та "Договір про основні напрямки довгострокового економічного й науково-технічного співробітництва між Україною й Російською Федерацією на 1997-200 рр. і на період до 2005 р." [21, 126].

Головним досягненням угоди стала ліквідація на законодавчому рівні формату відносин "Центр-периферія", адже за її статтями обидві сторони виступали як дружні, рівноправні та суверенні держави, котрі засновують свої відносини на взаємній повазі та довірі, стратегічному партнерстві та співробітництві [5]. Водночас передбачалося створення реального правового поля для поширення співробітництва

між країнами у всіх галузях, зокрема і гуманітарній. Подальша ратифікація Договору Державною Думою в квітні 1999 р. завершила процес розмежування кордонів двох країн, що тривало від самого початку появи окремих, суверенних державних інституцій. Російське керівництво юридично визнало існування України як самостійної, суверенної держави у власних кордонах, а не "периферії" Великої Росії.

В Україні в період президентства Л. Кучми також існувала значна частина адептів моделі "Центр-периферія", які не задоволені політикою нової влади, котра, незважаючи на передвибірчі лозунги, не поспішала до тісного альянсу з Москвою, почали шукати собі нових очільників. Розуміючи всю нереальність повернення до формату Радянського Союзу, вони прагнули інтеграції хоча б у форматі СНД чи чомусь схожому на цю модель.

Протягом 1997-1999 рр. умови взаємовідносин поступово змінилися на користь України. Російська ж верхівка, зацікавлена передусім у зміцненні власного авторитету у світі, особливо на Кавказі, не мала реальних важелів реанімувати попередній формат відносин [12]. Тим часом українська сторона спромоглася подолати найтяжчі економічні негаразди, стабілізувати ситуацію в суспільстві, а головне – значною мірою підняти свій міжнародний престиж. Розвиток подальших стосунків з головними політичними гравцями світової арени – США й Євросоюзом – на той час активізували з вигодою для України, суверенність якої перестали розглядати як тимчасове явище чи бар'єр відродження російських амбіцій [15]. Курс на Західну Європу, проголошений ще в "Основних напрямках зовнішньої політики України" як один із стратегічних [15], набув реального значення та бажаних перспектив. Україна поступово посідала на світовій арені місце, наближене до Росії, що досить позитивно відбивалося на свідомості населення, зокрема політичної еліти. Все більше людей переставали відчувати рідну країну чієюсь периферією, засуджуючи при цьому спроби сусідів набути зверхності. Водночас зниження рейтингу Б. Єльцина як лідера демократичних сил через його негативні особисті якості, передусім схильність до зловживань алкоголем, а також нерішучість чи неспроможність контролювати ситуацію в кризових явищах (зокрема під час Чеченської війни) помітно зменшили тягіння українських прихильників пострадянської інтеграції в бік Москви.

Отже, на початок 2000 р. стереотип уявлення про відносини між Україною та Росією як між периферією і центром був фактично зруйнований як у Москві, так і в Києві. Щоб його якимсь чином реанімувати, потрібні були інші важелі. Одним з таких виявився російський газ, ціна на який стала ключовим питанням у російсько-українських відносинах. Більше того, ця проблема досить швидко з економіки перейшла в площину політики, а від неї – і в соціокультурну сферу. Втім, цим аспектом вже зайнялися представники нової російської адміністрації, адже на початку 2000 р. Б. Єльцин відмовляється від влади і передає її порівняно молодому й амбітному В. Путіну, котрий спочатку виступив як виконавач обов'язків, а з березня став законним Президентом Російської Федерації [16].

Його зовнішньополітичний курс від початку різнився більш послідовними та реалістичними заходами, аніж у його попередника. Певною мірою усунувши найгостріші внутрішньополітичні проблеми та сформувавши централізовану вертикаль влади, він розвив політику, спрямовану на відновлення статусу наддержави. При цьому орієнтувався на більш тісне співробітництво з країнами об'єднаної Західної Європи, передусім з лідерами Німеччини та Франції.

В. Путін своєю діяльністю також зумовив зміни у відносинах з Україною. Враховуючи передусім економічну доцільність, він остаточно відмовився від ідеї об'єднання республік в єдине політичне ціле, адже тоді економіка Росії могла втратити значні кошти через потребу постачання дешевих енергоносіїв до своїх "нових територій". Штучне обмеження експорту тих чи інших груп товарів перетворилося на вагомий аргумент російсько-українських економічних стосунків початку XXI ст. Використовуючи власні економічні потужності та залежність України від російських енергоносіїв, влада в Кремлі все більше намагалася відновити систему "Центр-периферія", тільки вже не в політичному, а в економічному контексті, використовуючи при цьому свій тісний зв'язок із зацікавленими українськими олігархічними угрупованнями. Адже можливі втрати останніх через закриття російських ринків чи збільшення ціни на газ відразу неймовірно зросли б [8, 290].

Крім означених форм впливу на взаємовідносини, Росія все частіше вигадувала додаткові. Найяскравішою спробою переглянути існуюче співвідношення сил стали події навколо українського острова Тузла у вересні-листопаді 2003 р. Сусідня сторона в черговий раз, обігруючи питання перегляду існуючих кордонів, намірилась включити цей невеличкий острів до складу своєї держави, що викликало широкий негативний резонанс в українському суспільстві. Початок будівництва дамби між Таманським півостровом і Тузлою, встановлення російського реперного знаку на острові без узгодження з українською стороною, підготовка десанту для зайняття острова прикордонниками та провокаційні розмови з його населенням – все це однозначно вказувало на прагнення російської сторони відповідним чином змінити існуючий стан речей і здобути зверхність над Керчинською протокою [13]. Однак рішучі дії українських військових, а також жорстка позиція Верховної Ради і Президента Л. Кучми зірвали план по захопленню острова.

Проте, незважаючи на такого типу конфлікти [2], українсько-російські відносини у 2000-2004 рр. розвивалися якнайінтенсивніше. Багаторазові зустрічі на найвищому рівні, підписання та ратифікація угоди про ЄЕП, оголошення 2004 р. роком Росії в Україні – все це наочно демонструвало вирівнювання відносин між країнами. Остаточна ліквідація після "Тузлинської кризи" політичного формату "Центр-периферія" дозволила спрямувати міждержавні взаємини на новий, значно вищий рівень.

Прихід до влади відверто налаштованого на Захід Президента В.Ющенко в 2005 р. ознаменував собою реальне відсторонення від практики двовекторності, що звичайно викликало сильне несприйняття в Москві. Неприхована орієнтація на США і НАТО, моральна підтримка Президента Грузії М. Саакашвілі у російсько-грузинській війні [9], спроби "експорту революції" до інших країн СНД – все це мало неоднозначні результати. З одного боку, Україна все більше відривалася від Росії у політичному аспекті, закріплюючи за собою статус рівноправного партнера на міжнародній арені. З іншого – усвідомлення себе як "російської периферії" ледь не силою викорінювалося в українському суспільстві, що значною мірою сприяло зміцненню української національної та державницької ідеї. Одним з ключових моментів цієї кампанії, спрямованим не лише на задоволення власних національно-культурних запитів, скільки на протиставлення себе Росії, стали спроби перегляду історії та розширення її викладання у навчальних закладах. Такі заходи, а також "виправлення" підручників, наміри відкрити пам'ятник І. Мазепі та Карлу XII у Полтаві, проголошення голодомору 1932-33 рр. геноцидом українського народу [6] виявилися своєрідним зворотнім ударом по російській центристській ідеї, її месіанських настроїв і міфів про єдність трьох братніх слов'янських народів. За таких обставин Україна вже презентувала себе не лише як рівна "Великій Росії" країна з власною історією та культурою, а й така, що має певні, передусім моральні претензії до сусідньої держави. Трагування ж історичного розвитку на тривалий час перетворилося на одну з найбільш актуальних проблем у російсько-українських соціогуманітарних відносинах.

Відповіддю Москви на українську інформаційну кампанію стало посилення економічного тиску, насамперед перегляд цін на газ для України. Останнє домінувало не лише у російсько-українських відносинах 2005-2012 рр., а й вплинуло на всю стратегію у внутрішній політиці нашої країни.

Такі негативні тенденції в економічній співпраці в 2010-2011 рр. частково компенсували активізацією співробітництва в культурній і гуманітарній сферах, що яскраво засвідчило підписання нових угод, зокрема між Міністерством освіти і науки України та Міністерством освіти і науки Російської Федерації про першочергові заходи з розвитку науково-освітнього співробітництва на 2010-2012 рр. [19]

Стає цілком очевидним: розв'язання проблеми формату відносин між двома країнами є досить складним і суперечливим процесом. Непоступливість обох сторін в перші роки незалежності, взаємні звинувачення на різних рівнях – все це обумовило гальмування налагодження дружніх і добросусідських відносин. Прагнення перекласти власні проблеми та неспроможність їх вирішення на сусіда, розпалювання міжнаціональної ворожнечі та розбіжність у національному менталітеті значною мірою сприяли діяльності формату "Центр-периферія", який не вдалося остаточно ліквідувати і донині. Лише самостійне подолання найгостріших проявів економічної та політичної кризи, усвідомлення свого реального місця в сучасному світі дозволить перейти до нового типу відносин, котрий значною мірою полегшить співпрацю у різних сферах, передусім в соціогуманітарній, яка значною мірою перебуває в залежності від пануючих догматів державної політики і ідеології.

Використані джерела

1. Антонюк О. Становлення державної самоідентифікації України у контексті українсько-російських відносин / О. Антонюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ip-ua.info/?p=138>.
2. Бутусов Ю. ТУ-154 – секретна хроніка ганьби / Ю. Бутусов // Дзеркало тижня. – 2003. – 18-24 жовтня.
3. Віднянський С.В. Еволюція зовнішньої політики України (1991 – 2006 рр.): методичний матеріал / С.В. Віднянський; А. Ю. Мартинов // Український історичний журнал. – 2006. – №4. – С. 32-51.
4. Війна в Чечні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://edu.cirs.kiev.ua/s-sainmenu-19/s-mainmenu-49.html>.
5. Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією від 31.05.1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/643-006.
6. Закон України "Про Голодомор 1932–1933 рр. в Україні" від 28.11.2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/376-16>.
7. Історія України: нове бачення / В.Ф. Верстюк, О.В. Гарань, О.І. Гуржій та ін.; під ред. В.А. Смолія. – К: Альтернативи, 2000. – 464 с.
8. Касьянов Г. В. Україна 1991-2007: нариси новітньої історії / Г.В. Касьянов. – К.: Наш час, 2007. – 432 с.
9. Кулик В. Світова спільнота не визначилася... / В. Кулик [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/news/266661-rosijsko-gruzinska-viyna-na-chijiy-storoni-svitova-spilnota.html>.
10. Кучма Л. Д.. Інтернет-представительство Президента Украины [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://file.liga.net/person/238-leonid-kuchma.html>.
11. Кучма Л. Д. Украина – не Россия / Л.Д. Кучма. – М.: Время, 2003. – 560 с.
12. Лукьянов Ф. Внешняя политика России: витки спирали / Ф. Лукьянов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://magazines.russ.ru/nz/2006/50/lu13.html>.
13. Матвієнко А. Українсько-російські відносини крізь призму Тузли / А. Матвієнко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.matvienko.kiev.ua/?matvienko=76>.
14. Політична криза в Росії 1993 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: uk.wikipedia.org/wiki.
15. Про основні напрямки зовнішньої політики України. Постанова ВР від 2.07.1993 р. №3360 – XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: див. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3360-12>.
16. Путин Владимир Владимирович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://file.liga.net/person/274-vladimir-pyitin.html>.

17. Стратегический курс России с государствами-участниками Содружества Независимых Государств // Российская газета. – 1995. – 23 сентября.
18. Торкунов А. Современные международные отношения / А. Торкунов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/tork/18.php.
19. Угода між Міністерством Освіти і науки України та Міністерством освіти і науки Російської Федерації про першочергові заходи з розвитку науково-освітнього співробітництва на 2010–2012 рр. від 17 травня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/643_364.
20. Угода між Україною та Російською Федерацією щодо Чорноморського флоту від 09.06.1995р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/643_082.
21. Україна і Росія в історичній ретроспективі: Нариси в 3 т. / Інститут історії України НАН України; ред-рада: акад. НАН України В. М. Литвин (голова), акад. НАН України І. М. Дзюба, акад. НАН України Я. Д. Ісаєвич, акад. НАН України О. С. Онищенко, акад. НАН України В. А. Смолій, С. В. Кульчицький та ін. Т. 3. / Інститут історії України НАН України. – К.: Наук. думка, 2004. – 327 с.
22. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору від 9.07.1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_002.

УДК 008 : 24 : 34 : 39 : 94 (477)

Віталій Олександрович Радзівський
кандидат культурології,
доцент Київського національного університету
культури і мистецтв

КИЇВСЬКА РУСЬ ЯК ПЕРША ВІТЧИЗНЯНА ЦИВІЛІЗАЦІЯ

У статті проаналізовано глобальні зміни на теренах Давньоруської держави, які призвані до формування першої вітчизняної цивілізації – Київської Русі.

Ключові слова: історія, культурологія, культура, ритуальність, релігія, духовність, право, середні віки, Русь.

In the article the global changes on the territory of the old Russian state, which called for the formation of the first Russian civilization – Kievan Rus.

Keywords: history, culturology, culture, subculture, rituality, religion, spirituality, law, Middle Ages, Rus.

Доволі часто у літературі можна зустріти слова "культура" та "цивілізація", які вживаються як своєрідні синоніми. Але це не зовсім так: будь-яка цивілізація має певну культуру, проте не кожна культура є цивілізацією. Під цивілізацією мається на увазі певний етап у розвитку людства, зумовлений значними досягненнями. Як правило, цивілізацією називають такий розвій культури, в якому наявні архітектура, причому не будь-яка, а монументальна, писемність та міста. Ці три найпоширеніші ознаки цивілізації було запропоновано під час дискусії у Чикаго у 1958 р. Можливо, ці три ознаки є лише базовими, до яких доречно додати й інші – духовні (насамперед світоглядні – у вигляді релігійних цінностей) та матеріальні (розвинена храмова практика тощо), але, навіть керуючись основною тріадою, ми бачимо беззаперечне становлення у нас ознак цивілізації (а згодом і цивілізації) лише наприкінці Х ст. Поглянемо уважніше на вітчизняну історію.

Мета статті полягає у спробі з точки зору культурології та історичної науки зробити екскурс у давню українську історію та з'ясувати, коли на землях України відбулись глобальні зміни і виникла перша цивілізація, завдяки якій наша країна перетворилася на величезну православну світову державу, на важливий центр світового впливу, стала "видима і слішима" у світі.

За останні десятиліття значний внесок у дослідження різних проблем історії Київської Русі зробили П. Толочко, О. Толочко, Г. Івакін, В. Король, О. Моця, В. Ричка, Ю. Павленко, С. Пивоваров, В. Долгов, М. Брайчевський, М. Сагайдак, Ю. Писаренко, М. Ткач та інші. Зокрема, академік П. Толочко чимало зробив для осмислення складу єдиної давньоруської народності та культури, наголосив на доленосному християнському виборі давніх русичів. Християнство об'єднало, централізувало, згуртувало і моралізувало нашу Русь.

Київська Русь стала міцною монархічною централізованою цивілізацією, яку небезпідставно можна назвати у культурологічному сенсі царством, а у період її стрімкого розквіту та найвищого авторитету, впливовості та могутності – часів святих Володимира Великого і Ярослава Мудрого – навіть Київською імперією. Християнство перетворило маловідому околицю Європи у світову цивілізацію імперського типу (сильний політичний, релігійний та культурно-економічний центр, культурно-ідеологічна експансія метрополії на периферійні частини, племінне різноманіття, державна та релігійна ієрархія з майже одноосібною владою та офіційною ідеологією, європейське та окуймичне домінування. Києво-Новгородська держава (або просто – Русь) швидко випередила за масштабами і значенням майже всі держави Європи, ставши на деякий час конкурентом Візантійської імперії.